

Nietzsche: Perspektivizm, Anlam ve Yorumlar

H. Subhi ERDEM, Bilge Adamlar Yayınevi, 2007, 344 sayfa.

Son yıllarda dünyanın birçok yerinde Nietzsche ile ilgili önemli çalışmalara rastlanmaktadır. Felsefe tarihi açısından oldukça önemli olan bu çalışmaların çoğunun filozofun eserleri ve belli düşünceleri üzerinde yoğunlaştığı bir gerçektir. Bununla birlikte Nietzsche'nin çağımız düşüncesini en çok etkileyen; modernden postmoderne ışık tutan düşüncelerine pek yer verilmemiştir. Öyle ki onun düşüncesi çağdaş modernlik ve postmodernlik tartışmasının merkezindeyken bu görüşleri nadiren dile getirilmiştir. Bununla birlikte ele alınıp incelenen genellikle 'sürü insan-üst insan', 'güç istenci', 'ahlak öğretisi', 'Tanrı öldü iddiası' vb olmuştur. Halbuki Nietzsche'nin postmodernizme öncülük edişinde metninin tekil bir anlatım tarzını aşan, pek çok ima ve işaretlere yol veren üslubuna dayalı perspektivist ifadeyle yüzleşilmesi bir problem olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda 'yorum ve anlam' kavramlarının önemini vurgulamak onun metnini anlamada önemli bir anahtar olacaktır.

Kitap niçin yazılmıştır? sorusuna yazar, birçok cevap vermiştir: Kitap boyunca Nietzsche'nin felsefesinde perspektivizmin yeri ve önemi üzerinde durulmuş, anlam ve yorumun ona göre neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Yazara göre Nietzsche'nin düşüncesi çağdaş modernlik ve postmodernlik tartışmasının merkezindedir. Postmodern bir döneme değinide bulunma, genelde Nietzsche'nin düşüncelerinin yinelenmesiyle mümkün görünmektedir. Bu kitap Nietzsche'nin felsefesini kavrayabilmek adına modern felsefenin ilk düşünürü Francis Bacon'a kadar uzanmakta ve aydınlanma felsefesinin ne olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bunu açıklamaya çalışmasının temel amacı ise; Nietzsche aydınlanma felsefesinin neresindedir? tezini açıklığa kavuşturmadır.

Eser bir giriş, iki bölüm, bir sonuç ve bir de kaynakçadan oluşmaktadır. "Giriş"te (s.11-13) Nietzsche'nin felsefesinin günümüzdeki etkisinden ve perspektivizmin felsefi alanda imkanına değinmiştir. Bu bölümde kitabın yazılış amacı ve temel tezi net biçimde ifade edilmiştir. "Birinci bölümde (s. 49-195)", öncelikle Nietzsche felsefi girişimindeki perspektivizm için önem arz eden üslup sorunu-

na değinilmiş, ardından, perspektivizmin epistemolojik alandaki yeri ve Nietzscheci perspektivizmin ürettiği geleneksel hakikat anlayışının değerine ilişkin sorgulama ve onun olguları yok sayan, sadece yorumların olabileceği görüşünü öne çıkaran yaklaşımını ele alıp incelenmiştir. “İkinci bölümde (s. 195-319)” ise Nietzscheci perspektivizmin ürettiği anlamın çoğul yapısına, bu anlayışın felsefe tarihindeki seyir ve gelişimine dair açıklamalar yapılmıştır. “Sonuç bölümünde (s. 321-331)” Nietzsche’nin metafiziğe ilişkin görüşlerinin, dilin yapısına ilişkin tespitlerinin yansımalarının ve bu yansımaların sonuçlarına değinilmiştir.

İki ana bölümden oluştuğu zikredilen kitabın birinci ana bölümünün başlığı “Nietzsche Felsefesinde Perspektivizm” (s. 51-197) şeklindedir. Nietzsche felsefesinde perspektivizmin işlendiği birinci alt bölümde, konu ele alınırken ‘sağduyunun şeylere dair görüşü’ diye adlandırılan genel görüşe karşı çıkışı ve şeylerin hakikati bağlamında, ortaya koyduğu yorum nosyonuyla, sağduyu adına ortaya konulan gerçeklik görüşünün doğrulanma girişiminin karşısında yer alışı gösterilmek istenmektedir. Yine yazar aynı bölümde üslup sorununu, Nietzsche’nin Putların Alacakaranlığı’nda adlı eserinden alıntılardan yola çıkarak açıklama yoluna gitmiştir ve devamında “Şen Bilim, İyi ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü Üzerine, Tragedyanın Doğuşu, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe” adlı eserlerinden alıntılar yapmıştır. Aynı bölümün devamında Sokrates ve Nietzsche’nin onları okuyanlarda uyandırdığı tepkiler arasındaki benzerliğin tesadüfi olmadığını vurgulamaktadır. Yazar; Sokrates’in hayatı ve felsefi serüveni incelendiğinde, onun çağdaşları üzerinde uyandırdığı öfke kuşkusuz kısmen kökten biçimde yeni felsefi ilgilerinden, yeni ve hala belirsiz olan felsefe yapma şeklinden kaynaklanıyordu; aynısı belli ölçüde Nietzsche içinde geçerlidir diyerek ikisinin de kişisel düşünürler olduğunu dile getirmektedir. Daha sonra yazar yöntem olarak iki filozof arasında ki benzerlikleri ve farklılıkları açıklayarak, ardından Nietzsche’de perspektivizm öğretisini ele almaktadır. Nietzsche’de perspektivizm öğretisi, dünya hakkında nihayetinde eksik yorumlarda bulunabileceği ve mutlak hakikatlerin mümkün olmadığı varsayımına dayanır. O, bilginin hiçbir şekilde mutlak olmadığına; bilgiye ulaşmanın, bilginin peşinden koşmanın mutlaklaştırılmaması gerektiğine inanıyordu, cümlelerinden hareketle perspektivizm öğretisini açıklamaya başlamıştır (s.73-124). Bu öğretiyi açıkladıktan sonra hakikat kavramını ve onun maddi içeriğini ele alıp inceleyen yazarımız bunun akabinde ironi ve hakikat kavramları arasında ki ilişkiyi okura aktarmıştır. (s.132-141)

Nietzsche’nin yazılarında felsefi bir kavram olan hakikate kuvvetli bir saldırının var olduğunun altını çizen yazar hakikatin aşışının, retorik düzeyinde hakikat dışılığın tapınıcısı olacağını belirtir ve Nietzsche’nin düşüncesinin insan ruhunun üretimlerini yüz ifadesinde değerlendirmenin reddi üzerine kurulduğunu söyler. Ve bu iddiasını temellendirirken Crowell’ in görüşlerinden faydalanır. Crowell’a göre; Nietzsche’nin hakikat dışılığına olan hayranlığı Onun kendi üslubunun nasıl değerlendirileceğini görmemize olanak sağlaması açısından

dan anlaşılmalıdır. Çünkü Nietzsche'nin bu refleksif probleme karşı tepkisi paradoksal bir yapı ortaya çıkarır cümleleriyle temellendirmesini yaparak tezini açıklamış olur. Bunun hemen devamında refleksif problemin ne olduğunu açıklayarak estetik yaratı ve hakikatle ilgili öğretileri verir. Aynı bölümde "*Perspektivizm Oluş ve Hakikat*" (s. 147-165) başlığı altında Nietzsche'ye göre hakikatin olup olmadığını açıklayan yazar oluş ve yorum kavramlarına açıklık getirmiştir. 'Bir oluş dünyasındaki kendinde bilgi olanaksızdır; bu durumda bilgi nasıl olanaklı olabilir? Birisiyle ilgili bir hata, bir güç istenci ve aldanma istenci olarak. Diğer bir deyişle, hiçbir hakikatin olmadığı ve yalnızca oluş var olduğu için, dünyanın gerçekliğini dikkate almaktan çok, yorumlar dikkate alınmalıdır.' Daha sonrasında hakikatin ya da olgunun Nietzsche'ye göre neden olmadığını ve perspektifler ve yorumların neden var olduğunu Sokrates ile Thedorus'un diyalogundan örnek bir alıntı ile temellendirme yoluna gitmiştir.

Kitabın ikinci ana bölümünün başlığı "*Anlam ve Yorum*" (s. 197-319) şeklindedir. Yazar ikinci bölümün birinci alt bölümünde anlam, dil ve mantık arasındaki ilişkisiyi ele almaktadır. 'Her dil bir mantık, her mantık bir anlam ortamıdır' tezini; filozoflardan açıklamalar doğrultusunda ortaya koyar. Ve daha sonra Nietzsche'ye göre açıklamalar yapar. İkinci alt bölümünde Nietzsche bağlamından dil ve buna bağlı olarak anlam nerededir? Sorusunun cevaplarını aramış ve temel tezlerini ortaya koymuştur. Üçüncü alt bölümünde ise postmodern teoriyi, Nietzsche'de postmoderniteyi ve Nietzsche takipçileri olan ve postmodern teorinin biçimlendirilmesine zemin hazırlayan Derrida, Foucault, Kristeva, Lyotard ve Barthes'ten bahsetmektedir. Yine aynı bölümde yazar Heidegger'in metafizik eleştirisi ile Nietzsche'nin Batı felsefesine eleştirisinin boyutlarını ve sonuçlarını açıklamıştır. Bölümün ilerleyen satırlarında Gadamer ve Vattimo'nun kuramları da zikredilmektedir. Bir sonraki alt bölümde Nietzsche'nin dil konusunda ki hassasiyeti ve metafiziğe bulaşmış dili kullanmamanın imkansızlığının yanı sıra mantık ve dilin aslında nötr olduğundan bahsedilir. Ona göre dil ne denli kusurlu olursa olsun kaçınılmaz biçimde bizimdir diyerek inşa ettiğimiz dünyanın kesinlikle kaçınılmaz olduğunu ve onsuz yaşayamayacağımızı vurgular. Yazara göre Nietzsche'nin buradaki görevi, dilin dünyayla hiçbir bağlamın yapmadığı gibi, dünyanın da dille ilgili hiçbir kısıtlama getirmediğini gösterebilmek için hem dili hem de dünyayı yeniden yorumlamada bulunmaktır.

"*Estetik ve Yorum*" (s. 281) adlı bölüm de ise Nietzsche'nin 'kavramlardan oluşan bir yapıya verilecek statünün ancak estetik yapı içinde olacağı' tezinden hareketle sanat felsefesini anlatır. Daha sonra da Nietzsche'nin söyleminde estetiğin yeri ve öneminden bahseden yazar bunun temelinde ki şeyin yaratıcılık kavramı olduğu tezini açıklayarak yorum ve estetik arasında ki ilişkiye değinir.

Kitabın "*Sonuç*" (s. 319-331) bölümünde Nietzsche'nin fikirlerinden ve fikirlerini etkileyen romantik ortamdan bahsedilirken onun ortaya attığı soruların sebebi ve neticeleri de verilmektedir. Kitabın ciddi ve yeni sayılabilecek bulguları

ve düşünceleri içerdiğini söylemek çok iddialı bir girişim olmayacaktır. Bu bağlamda Nietzsche'nin epistemolojisinde belirginleşen Sokratik düşünüşün inşa ettiği epistemolojik boşluk Onun tarafından bütün hayatı içinde hissedilmiş ve bu epistemolojik ayrışmanın(suje-obje kutuplarının) oluşturduğu, varlığı anlam ve algı sorunlarıyla ilgilenmiştir. Kant'a ve Hegel'e kadar Batı düşüncesinin suje-obje ayrımından yola çıkan epistemik kopmayı eleştirmekte ve sujeyi(insanı) varlığın bütünlüğü içinde görerek suje-obje ayrımının oluşturduğu açıklığı gidermeye çalışmaktadır. Özellikle Batı düşüncesi içindeki yeri ve değerinin en çok onun üslubuyla önem kazandığını, örneğin hakikatin arayıcısı olan filozofun kendisini dilin çarpıtmalarını dosdoğru gören ama kendisini bu dilden başka bir araçla ifade edemeyen bir konumda bulduğunu, bu yüzden metaforik, mitoloji vb. sayesinde hakikatin örtüsünü kaldırmaya çalışan Nietzsche felsefi analizlerinde kullandığı eleştirel dilin olumsuzlayan formunu, bu dilde ki yaşayan ve beyan edilmek istenen bir istence karşılık geldiğini söyler. Bu yüzden aydınlanmanın bu keskin eleştirmeni ve mirasçısı, aydınlanmanın bilimi ortaya koyuşunu değil, yöntemini tasvip eder. Ona göre 19.yy. ayırt edici özelliği bilimin zaferi değil, bilimsel yöntemin zaferidir. Nietzsche bilimin, dünyayla doğrudan sezgisel bağlantı içinde elde edilen sonuçlarını kabul ederken özellikle zihnin kurgusallığı içinde üretken, kuramsal çerçevenin, klasik düşüncenin de ürettiği metafiziğe sapanmayı gerektirdiğini ve bu sebeple pozitivistin kuramsal çerçevesine saldırır. Yazar Nietzsche'nin batı düşüncesine karşı duruşunu, eleştirel ve yıkıcı tavrını açıkladıktan sonra, Platoncu felsefi düşüncenin ortaya koyduğu bilgi, değer, mantık, gramer ölçütlerini tersyüz ederek, aykırı düşünce yapısıyla yeni düşünce ikliminin habercisi konumundadır.

Eser, Nietzsche'nin eleştirel söylemindeki bu vurguyu ve ona mahsus özel retoriği ortaya koyan ve Türk okuyucusuna onun üslubunda ki farklılığı, düşüncelerinde yeniden değerlendirme stratejisinin sınırlarını ortaya koyan özgün bir eserdir.

Eserin anlatım biçimi akıcı olmakla birlikte, kullanılan dilin felsefi temeli olmayan okura göre bazen anlaşılır olmadığı söylenebilir. Eğer kitabın sonuna bir terminoloji koyulsaydı bu anlaşılmasına katkı sağlayabilirdi. Kısaca belirtmek gerekirse kitap, Nietzsche'nin kenarda kalmış dile getirilmemiş düşüncelerini, bu alana önemli katkılar vermek için yazılmış başarılı bir eser olarak nitelendirilebilir. Yazar temel tezlerini, adım adım vermiştir. Bu nedenle yazarın çalışmanın başında neyi ya da neleri ciddi birer sorun olarak gördüğü, bu alandaki tezlerinin neler olduğu ve sonunda neleri tespit ettiği sorusu da cevabını bulmuştur.

* * *

Buket KAYIŞLI

İnönü üniversitesi FEF Felsefe Bölümü